

SZÉLL KRISZTIÁN

A KÖZÖSSÉGI ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉST SEGÍTŐ TÁRSADALMI, KAPCSOLATI TŐKE

A mai pluralista társadalomban a demokratikus berendezkedés sokféle közösségi érdek egyidejű megjelenését hozza felszínre. Ezek az érdekek azonban igen sokszor ütköznek egymással, amely során a társadalompolitikai szempontból elsődlegesnek ítélt közösségi érdekek kerülnek ki győztesen. De vajon mik azok a mechanizmusok, amelyek mentén valamely közösségi érdek hatékonyan érvényesülni tud? A közösség kapcsolati hálójá milyen mértékben szükséges ahhoz, hogy az adott közösség elérje a kitűzött célját, sikeresen képviselje érdekét? Vizsgálatomban elsősorban ezekre a kérdésekre próbálok választ keresni, tehát megpróbálom feltárni, hogy a közösség együttes társadalmi, kapcsolati tőkéje és az ezzel összefüggő közösségi jellemzők (pl. külső PR, nyilvános kommunikáció) mennyiben határozzák meg egy közösség érdekérvényesítő erejét.

Tanulmányom elején az egyéni és a közösségi érdek közötti különbségeket és összegegyeztetetőségi pontokat vizsgálom, majd a közösségi érdekérvényesítés fogalmát és néhány lehetséges formáját ismertetem. Ezek után a társadalmi és kapcsolati tőke elméleti megközelítéseit, valamint a hozzájuk szorosabban kapcsolható tevékenységeket vázoló fel. Végül az ezek alapján felépített koncepcióm mentén készült interjúelemzéseim eredményeit közlöm.

Egyéni versus közösségi érdekek

Watson (1997) rámutat arra, hogy az angol *community* (közösség) szó a latin *communis* szóból ered, amely két további latin szóból (*cum* és *munis*) gyökereztethető. A *cum* jelentése '-val', '-vel', vagyis együtt, közösen, a *munis* pedig köteletséget, elkötelezettséget, alázatosságot jelent. Tehát az etimológiai gyökerekből kiindulva egy közösség kialakulásához, fennmaradásához és fejlődéséhez alapvető fontosságú a közös, együttes elkötelezettség valamilyen közös cél iránt, amelyhez mindenképpen közös érdekek, normák szükségesek. Ez a három tényező: közös cél, közös érdek, közös értékrend szerepel Hankiss (2004) közösség-definíciójában is, amely kiegészül az ezeket észlelő tudattal, a „mi” tudattal, amely közösségi identitás az alapja a közös cselekvésnek és a közösségi szolidaritásnak.

A technológiai fejlődés, az erősödő munkamegosztás, valamint az ideológiai változások következtében átalakuló társadalmakban dinamikus individualizációs folyamat zajlott le. Ez napjainkra kiteljesedett és egy olyan társadalmi folyamatot, problémaforrást indukált, amely a mindinkább önállóuló egyén érdeke és a társas, közösségi érdekek összevetése mentén is tetten érhető. Számos elmélet és megközelítés született e két, látszólag ellentétes érdek összegegyeztetésére.

A közösségi érdek feltételezi, sőt kialakulásának elengedhetetlen feltétele a közösségen belüli szolidaritás megléte, hiszen a különböző közösségi érdekek mentén kitűzött közösségi célok a közösség tagjaitól ab ovo megkövetelnek valamiféle kölcsönösséget. A kölcsönösség számos kategóriáját (kölcsönös függőség, kölcsönös alávetettség, kölcsönös felelősség, kölcsönös segítőkészség stb.) a szolidaritás fogalma alapján magában foglalja, amelyek érvényesülése nélkül az adott közösség létezése válna bizonytalanra és kérdéssé. Azonban azt is látni kell, hogy a szolidaritást egy bizonyos aspektusból nézve lényegében valamely érdek hozza létre. A közösség tagjai azért is szolidárisak egymáshoz, mert egyéni érdekükben áll, amelynek végső soron az a következménye, hogy a szolidaritás közösségi érdekke válik. Tehát álláspontom szerint elmondható, hogy szolidaritás nélkül nincs közösségi érdek, de közösségi érdek nélkül sem létezhet szolidaritás. Ezzel némiképp ekvivalens Szirbik (2006) kiterjesztett szolidaritás fogalma, mely szerint a szolidaritás nem más, minthogy létezik valamilyen közös cél, vagy közös érdek, amiért érdemes közösen tenni, úgy, hogy az egyéni érdeket is szolgálja.

Adam Smith a „láthatatlan kéz” elméletében próbálta ötvözni az önérdék és a közérdek közötti paradoxont. Eszerint az egyes emberek mindig a saját hasznukat követik, amellyel önkéntelenül is a társadalom egészének érdekét, javát szolgálják. Tehát a gazdaságban és a társadalomban az emberek szándékától függetlenül, úgymond automatikusan alakul ki egyfajta harmónia, egyensúlyi állapot, vagyis az egyes emberek önérdékén keresztül valósul meg végeredményben a közérdek, a közjó. Ugyanakkor azóta egyértelművé vált, hogy az egyén haszonelvű racionalitása nem tud minden helyzetben kizárólagosan érvényesülni, ezáltal az egyéni érdekek nem kerülnek egymással egyensúlyba, ami az egyes szereplők és a közösség érdekei között konfliktust teremt (Pintér, 2006).

Az érdeket nagyon sok esetben – főként a gazdaságtudományban – pusztán az anyagi önérdék, elsősorban az egyéni költség-haszon reláció mentén értelmezték, értelmezik. Ez a módszertani individualizmus tükröződik a racionális döntések elméletében (RDE) és az előfutárának is tekintett utilitarista társadalomfilozófiában. Az utilitarizmus (haszonelvűség) bizonyos aspektusból az egyéni és közösségi érdekek összeillesztésének az eszköze, hiszen az öröm-fájdalom egyenleg révén, vagyis az öröмок maximalizálása és a fájdalmak minimalizálása által érhető el a legnagyobb többség legnagyobb boldogsága (Bentham, 1974). Ez a költség-haszon egyenleg je-

lenik meg a racionális döntések elméleteiben is, mely szerint az egyén akkor dönt racionálisan, ha a rendelkezésre álló, megvalósítható lehetőségek közül a legjobbat, a leghasznosabbat választja (Szántó, 1998). E tekintetben az érdek egyértelműen az anyagi, gazdasági önérdekekkel lesz egyenértékű.

Azonban az ember cselekvési mechanizmusa sokkal bonyolultabb folyamat annál, hogy egyértelműen meg lehessen határozni az ok-okozati összefüggéseket, valamint az egyes érdekek sem határolhatóak el élesen egymástól. Az erőteljes individualizáció ellenére az egyént nem lehet a társadalmi, közösségi beágyazottságától függetlenül értelmezni. Többek között az individualizációs folyamat zász-lajára tűzött önmegvalósítás eszméje sem képzelhető el társas, illetve közösségi szféra nélkül. Ellenben figyelembe kell venni azt is, hogy a társadalmi csoportok, közösségek saját érdekeit is képviselő egyénekből állnak. Sokszor szinte lehetetlen szétválasztani az egyén önérdékét a közösség által kívánt érdekektől, hiszen az egyén alapvető, az emberi természetből fakadó érdeke az is, hogy valamely közösségbe tartozzon, ezáltal a közösség érdeke is egyéni érdekké válik, internalizálódik az egyénbe. Ez a gondolat már Durkheim (2001) társadalmi integrációt és szolidaritást elemző írásában is megjelent az egyéni és a kollektív tudat kettősségénél. Eszerint az egyéni tudatban mindig jelen vannak a kollektív tudat áramlatai, amely kollektív tudat egyszerre öntudat, tudat és lelkiismeret. Mindig a kollektív tudat integrál, amely beépül az egyénbe, mint morál és jog.

Mindezekből következően véleményem szerint az egyének csatlakozása (önként csatlakozása) egy adott közösséghez végeredményben különböző érdekek alapján történik, amely érdekek sok esetben nem választhatók szét tisztán egyéni vagy közösségi szintre. Az egyén egyrészt azért lesz egy adott közösség tagja, mert az bizonyos előnyöket jelent számára, ott bizonyos szükségleteit elégítheti ki, például jól érezheti magát, elismerhetik, segítséget kaphat, illetve nyújthat, és még számtalan látens és manifeszt érdekmotivációs elemet lehetne itt felsorolni. Tehát ezek az egyéni érdekek nem kizárólagosan racionális szinten definiáltak, nem feltétlenül kognitív struktúrákba ágyazottak, lehetnek emocionálisak, tradicionálisak, vagy éppen az ember természetétől fogva adottak. Sok esetben éppen ezeknek az egyéni érdekeknek a találkozási pontja adja a közösségi érdekek alaphalmazát. Másrészt az egyén érdeke az is, hogy közösségben éljen, így a közösség érdeke az egyén érdekévé válhat, vagyis így alakulhatnak át a különböző egyéni érdekmotivációk közössé, akár univerzálissá, amelyek lehet már a kezdetektől fogva is közösek voltak. Ezt tükrözi az is, hogy bizonyos élethelyzetekben nem képes az egyén pontosan meghatározni, hogy látszólag miért a rövid távú önérdéke ellen cselekedett, mint például a morális, a transzcendens, vagy a spirituális érdekek esetében.

A közösségi érdekérvényesítésről

Az érdekérvényesítés „egyéneknek, csoportoknak stb., illetve (közigazgatási) területeknek vagy valamely társadalomnak a szükségletek minél teljesebb kielégítésére irányuló törekvése, magatartása.” (Pusztai, 2003: 304) Tehát azokat a módszereket, formákat takarja, amelyek meghatározott szükségletek kielégítéséhez vezetnek. Ebből következően az érdekek érvényesítése általában valamely cél elérése iránti törekvés, amely a közösség felől egyfajta kollektív cselekvésben nyilvánul meg. A kollektív cselekvés akkor eredményes, ha hozzájárul bizonyos csoportok közös érdekeinek realizálásához, vagyis ha több egyének közös érdekei vannak, egyazon cél elérésére törekednek, és az egyéni cselekvés már nem segíti elő a kollektív érdekek hatékony érvényesülését, megvalósítását (Olson, 1997).

A demokratikus folyamatok alakulása és végkimenetele szempontjából az állampolgárok, illetve az őket magukba foglaló közösségek véleménynyilvánítása, döntésekbe való beleszólása, nyomásgyakorlása döntő jelentőségű. Ennek érdekében folyamodhatnak lobbizáshoz, amely az érdekérvényesítés egy lehetséges eszköze, formája, vagyis az érdekek realizálása a döntéshozók meggyőzése, befolyásolása útján. Az érdek érvényesítése szempontjából további lehetőség a békés tiltakozásokhoz (aláírásgyűjtéshez, tüntetésekhez), valamint erőszakos akciókhoz való csatlakozás is, mely utóbbiak azonban már a demokrácia szabályaival ellentétesek (Andorka, 2006).

A lobbizás kapcsán a tanulmányom tárgyát illetően az úgynevezett tölcseelméletet kell megemlíteni. Eszerint a döntést befolyásoló mechanizmusokban jelenlévő különféle hatások különböző mértékben érik el azt a szintet, amelyek végeredményben meggyőzik a döntéshozót. A lobbizás folyamán három szempont érvényesül: 1. szakmai szempont, amikor a döntéshozó a szakmai érvekre hallgat, 2. személyes szempont, amikor a döntéshozó maga is érdekelt az adott döntésben, 3. kapcsolati szempont, amikor az adott ügyért lobbizó olyan kapcsolatban van a döntéshozóval, amely megkönnyítheti, vagy pozitívan is befolyásolhatja a döntést (Kégler, 2004). Természetesen a különböző szempontok a valóságban sokszor együttesen is jelentkeznek, azonban a szoros kapcsolatok megléte sarkalatos pont az érdekérvényesítésben.

Társadalmi- és kapcsolati tőke, valamint az erősségükre ható közösségi tevékenységek

Egy közösség tagjának lenni közvetett és közvetlen előnyöket is nyújt. A közösséghez tartozás közvetve megkönnyíti az egyén társadalmi integrációját, túlélését, előrébb jutását, közvetlenül pedig az identitás és a társadalmi-, kapcsolati-, hálózati tőke erősítését is magával hozza (Vályi, 2004). Ez a társadalmi-, kapcsolati tőke elengedhetetlen ahhoz, hogy az egyén képes legyen az érdekeit hathatósan érvényre

juttatni. Ugyanakkor a közösségi érdekérvényesítésnek szintén az egyik alapvető tényezője a minél szélesebb és minél magasabb szintű társadalmi- és kapcsolati tőke, kapcsolatrendszer megléte.

Bourdieu (1998) szerint a társadalmi, kapcsolati tőkék olyan tőkejavak, amelyek az emberek közötti kapcsolatrendszerek, kötelek szorosságát jelenítik meg. Ennek értelmében az egyén és a csoport szempontjából is igen lényeges, hogy milyen számú kapcsolatrendszerrel rendelkezik, ezek a kapcsolatok milyen típusú és erősségű tőkékkel rendelkeznek és ahhoz milyen mértékben lehet hozzájutni, vagyis milyen mértékben bocsátják a rendelkezésre. Coleman (1998) az emberi kapcsolatok azon összességét érti rajta, amely az egyes csoportok tagjai között fennáll és magában foglalja az egymás iránti szolidaritást és bizalmat. Putnam (1993) egyrészt a társadalmi hálózat felől közelíti meg a fogalmat, vagyis a társadalmi viszonyokban megtestesülő reciprocitás, bizalom révén az egyének, és az őket magukban foglaló különböző közösségek is előnyt, hasznot kovácsolhatnak. Ez a kölcsönös haszon sarkallja minél intenzívebb együttműködésre, közös cselekvésre az embereket. Másrészt a társadalmi tőke másik nagyon fontos alkotóeleme a civil elkötelezettség, a civil szerepvállalás és ennek hálózata. Ezekről a társadalmi tőke koncepciókról írja Csizmadia (2004), hogy csoportorientált, kollektivista irányultságú megközelítések, mivel „...arra fókuszálnak, hogy miként »termelik ki« és őrzik meg a csoportok a kollektív előnyként, javadalomként felfogott társadalmi tőkét, és mennyire hatékonyak ezek a kollektívan értelmezett és kezelt javak a csoporttagok életesélyeinek, mozgáspályáinak növelésében.” (Csizmadia, 2004: 126)

Tehát témámat tekintve a közösségi tagok meglévő társadalmi tőkéjét összességében egy olyan közösségen belüli, illetve kívüli erőforrásnak tekintem, amely a társadalmi kapcsolatokban, kapcsolattartásban rejlik és lényegében nélkülözhetetlen a közösség létfenntartása, érvényesülése, a közösségi célok megvalósítása szempontjából. Egy olyan erőforrás ami sok esetben közvetve, vagy közvetlenül anyagi javakra, hatalmi befolyásra konvertálható. Ezért álláspontom szerint minél nagyobb társadalmi tőkével, kapcsolati hálóval rendelkeznek a közösségek, annál nagyobb érdekérvényesítési potenciállal is bírnak.

A kapcsolati háló kiterjesztése, a más közösségekkel való kapcsolattartás, együttműködés elképzelhetetlen kommunikáció nélkül. A közösség érdekeit egyrészt meg kell fogalmazni, másrészt azzal tisztában kell lennie nem csupán a közösséget alkotó tagoknak, hanem a szűkebb-tágabb környezetnek is. A minél nagyobb társadalmi támogatottság érdekében információkkal, érvekkel kell ellátni a döntéshozókat és a társadalmi környezetet egyaránt. Tehát a külső PR (public relation) meghatározó, hiszen minden olyan kommunikációt magában foglal, amelyet egy adott szervezet, közösség a külső környezetével folytat. Ennek nyomán számos információt közvetít magáról, miközben információt kap a külső, társadalmi megítéléséről, illetve azt

befolyásolhatja is (Szeles, 1999). A demokratikus társadalmakban óhatatlanul megjelenő érdekütközések és érdekkonfliktusok kezeléséhez szintén szükség van nyílt kommunikációs tevékenységekre. Ezek nélkül a közösségi érdekek érvényesítése sem valósulhat meg, így derülhet fény a különböző közösségek érdekeinek esetleges közös halmazára, akár egy magasabb közösségi érdek meglétére.

A közösségi célok és érdekek interpretálása magával vonzza a közéletben való aktív szerepvállalást. A közélet alatt Horányi (2001) megfogalmazásához hasonlóan azokat a tevékenységeket és folyamatokat értem, „...amelyek magukba foglalják a közösség politikai, társadalmi életét, tevékenységét, életviszonyait” (Horányi, 2001: 25). Az érdekérvényesítés erejének vizsgálatánál figyelembe kell venni a közösség tagjainak, főképp a közösség vezetőinek politikai, társadalmi aktivitását. A közpolitikával való viszony azért lényeges, mivel a demokratikus döntéshozatal az egyes társadalmi csoportok, közösségek érdekérvényesítési potenciáljától is függ. Tehát meghatározó, hogy milyen az adott közösség hatalmi pozíciója a társadalmi berendezkedésben, erőviszonyokban. Ebben a kérdésben nagyon fontos, hogy a helyi hatalom, az önkormányzatok és a helyi közösségek között milyen reláció alakul ki.

Elemzési koncepció

Az elemzésemet a fentiekben vázolt tényezők mentén végeztem el. A továbbiakban ismertetett elemzésemhez az alapot mélyinterjúk adták, amelyek minden esetben valamely közösségi variációban jelentős, vezető szerepet, illetve kulcspozíciót betöltő személyekkel készültek. Az interjúalanyok természetesen egyszerre több közösség tagjai is lehetnek, de az interjúk felvételekor elsősorban a legmeghatározóbb közösségre vonatkoztattuk kérdéseinket. Meg kell említeni, hogy a vizsgált közösségek tevékenységi köre és érdekrendszere igen szerteágazó, ezáltal az érdekérvényesítési lehetőségek és célok is igen eltérő képet mutatnak. Ezáltal az érdekérvényesítő erejük feltérképezése és összehasonlítása igen nehéz.

Ennek ellenére a vizsgált közösségekből olyan, a lehetőségekhez képest jól elkülöníthető csoportokat próbáltam alkotni, amelyek képesek tükrözni a különböző kategóriákba sorolt közösségek eltérő érdekérvényesítési képességeit. További célként jelent meg, hogy olyan közösségi jellemzőkre és lehetséges irányvonalakra derüljön fény, amelyek a kutatás későbbi szakaszában is felhasználhatóak lesznek. A közösség kapcsolati hálójának feltérképezéséhez a többi közösséggel ápolts belföldi és nemzetközi kapcsolatok meglétét és kiterjedtségét, valamint a kooperációt vizsgáltam meg. Itt a helyi vezetőkkel való együttműködést és kapcsolatokat is figyelembe vettem. Továbbá a társadalmi tőke gyarapításának egyik alapvető feltételének tekintettem a kommunikációt, méghozzá a külső kommunikációt, a nyilvános szférában történő

megjelenést. Az érdekérvényesítés erősségét közvetve a közösség működésének sikerességével, társadalmi megítélésével, valamint a helyi döntésekbe való beleszólás lehetőségével, a célok megvalósulási állapotával mértem.

Az érdekek érvényesítése szempontjából a vezető személye és habitusa, valamint az adott közösség egysége, az erős „mi” tudat szintén rendkívül lényeges tényező. A közösség érdekegységének és célazonosságának mértéke határozza meg a közösség kohéziós erejét, amely megteremti a határozott érdekérvényesítő fellépést. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy adott közösségi érdek érvényesülési lehetősége nagymértékben függ az aktuális társadalmi kontextustól, a társadalmi értékrendszertől is. Azonban jelen tanulmányomban elsősorban a kapcsolatok szerkezetére, a közösségek rendelkezésére álló társadalmi-, kapcsolati tőke nagyságára és befolyásoló tényezőire fókuszálok, amely alapfeltételezésem szerint az egyik legmeghatározóbb az érdekérvényesítés terén.

A közösségek kapcsolati hálója, együttműködés

A cél elérése, a sikeres érvényesülés érdekében mozgósított, illetve mozgósítható kapcsolati tőke fontossága az interjúk mindegyikében megjelenik. Jórészők nem „csupán” lényegesnek, hanem központi elemnek tekinti a kapcsolatrendszer kiterjesztését, az együttműködés fokozását, amelyekben számukra profitálható érdekérvényesítési lehetőségeket látnak. A kapcsolatok meglétének szükségességét igazán jól mutatják a különböző közösségek vezetőinek a véleményei:

„Hát ez egy folyamatos dolog, tehát az ismeretséget, azt mindig elő kell venni. Azt hogy valamilyen célt elérjünk, hogy az a cél megvalósuljon, előbb utóbb ahhoz komolyan meg kell mozgatni minden ismerőst, minden szílat, fel kell dolgozni, hogy kinek milyen ismeretsége van, hol van ismeretsége...” (Hagyományörzők)

„Biztosan. Ahhoz, hogy így beköltöztek emberek ebbe az épületbe nyilván kellett volna valamilyen kapcsolat. Mint például felmerül az a kérdés is, hogy az épület kulcsa hogyan került hozzá [a tulajdonképpeni vezetőhöz – megjegyzés tőlem]” (Zsidó fiatalok önszerveződő közössége)

„De az is nagyon fontos, hogy akik a fociért tenni akarnak a városban, akárki, legyen bárki, azokkal kapcsolatban álljunk bármilyen módon, akár baráti, csapattársi, vagy bármilyen ismeretséggel.” (Sportközösség)

Az összes interjúalany említ valamiféle kapcsolatot valamely helyi, belföldi szervezettel, amelyek túlnyomó többsége a hasonló profilú és érdekeltségű közösségeket

takarja. Olyan civil szervezetek is előbukkannak, amelyeknek a működése valamilyen módon kapcsolódik az adott közösséghez, vagyis az érdekszféráinknak van közös halmaza. Itt nem kizárólag formális kapcsolatrendszerekre kell gondolni, hanem az informális kapcsolatháló jelentősége ugyanúgy említésre kerül. Az esetek csaknem felében nemzetközi kapcsolatok is fennállnak, valamint több olyan közösség is van, amelyek lényegében egy nemzetközi érdekhálózat tagjai.

A megkeresett közösségek 70 százaléka említ kapcsolatot a helyi vezetéssel. Fele részük kölcsönösnek, sikeresnek, jónak tartja az együttműködést, míg a másik felük szerint nem jó, gyenge a kapcsolat, de van, hogy célként megjelenik a jobb viszony kialakítása. Valamint olyan közösséget is találni, amely úgymond látszat-együttműködésre panaszodik.

„Ilyen látszat együttműködés van, hogy az önkormányzat szeretné, hogyha mi mint civil szervezet így megjelenénk, mint, mint ilyen kapcsolat a civil szférával, és ők ezt fel tudják használni, hogy ők milyen jól egyeztetnek. De közben meg folyamatosan megy a levelezés arról, hogy hol nem veszik figyelembe a véleményünket, vagy nem értesítenek ki időben dolgokról. Tehát ez nagyon konfliktusos.” (Környezetvédő közösség)

Mindegyik közösségnek meg van a maga érdeke, amely sokszor ütközik másokéval, tehát meg kell küzdenie annak érvényesítéséért. De az interjúk nagy hányadából kirajzolódik a helyi döntéshozókkal és a többi civil szervezettel történő együttműködés fokozásának igénye, mivel összefogással nagyobb érdekérvényesítő erő keletkezne, mint amennyit az adott közösség önmagában ki tudna fejteni. Számos interjúalany számolt be arról, hogy együttműködéssel, a különböző érdekek közös halmazából kialakuló érdekszövetségekkel nagyobb sikereket lehet, lehetne elérni az így keletkezett, úgymond magasabb közös érdek ügyében.

„Tulajdonképpen az volna a jó, ha azok a közösségek, akik nagyobbak, akik szélesebb rétegeket képviselnek, jó volna, ha együttműködően dolgoznának. Mert a célok szinte ugyanazok, vagy hasonlóak, és ha együtt dolgoznánk sokkal jobb eredményt lehet elérni.” (Mozgáskorlátozott közösség)

Ez a fajta együttműködés, egymás segítése a faluközösségekkel készített interjúkban fogalmazódik meg a legjobban. Itt a közös érdek nem más, mint a falu érdeke, tehát a falu értéként jelenik meg és az együttműködést a falu érdeke diktálja. Tehát a civil összefogás, a civil szövetségek, kerekasztalok megléte összességében erősebb érdekérvényesítést eredményez, eredményezhetne.

*„És ami jó szerintem, hogy most úgy csináltuk, hogy összefogtunk és egyeztet-
tük, ki hova akarja beadni a pályázatát. És a Norvég Alap amikor megjelent,
leültünk a szerb kulturális egyesülettel, mert azt láttuk, hogy nekik van a leg-
nagyobb esélyük arra, hogy beadják. [...] És ők adták be, és több mint 17.000
Euro-t nyertek vele, ami fantasztikus. És így meg tudtunk egyezni, és ez nagyon
jó.” (Faluközösség)*

Sok esetben a közösséget vezető személyisége, az abból eredeztethető kapcso-
latrendszer, és annak a közösségi cél érdekében történő felhasználása ugyancsak
meghatározó tényezőként bukkan fel a közösség érdekérvényesítési potenciálja te-
kintetében.

*„És fontos, hogy ki vezeti a közösséget [...] és hogy milyen kapcsolatokat épített
ki.” (Nőkön segítő közösség)*

Természetesen a többi tag formális, informális kapcsolati hálója sem elhanya-
golható. Ugyanakkor a kapcsolatok felvételéhez és bővítéséhez mindenképpen kom-
munikációra van szükség.

Külső PR, a nyilvános szférában történő aktív megjelenés és szerepvállalás

A kommunikáció nem csupán a közösség berkein belül, hanem a közösségen kívül
is meghatározó. A külvilág felé irányuló közösségi információáramlás alapozza meg,
hogy kik ismerik meg a közösség célkitűzéseit. Másrészt az önkormányzatokkal,
vagy más civil közösségekkel, az emberekkel történő kapcsolatfelvétel elképzelhe-
tetlen valamilyen információközlés, információcsere nélkül. Erről így nyilatkozik
az egyik ifjúsági klub leendő vezetője:

*„Próbálok orvosolni a kommunikációt az Önkormányzat felé, épp nemrég vol-
tam a polgármesternél és elbeszélgettem vele. És javítani kell a kommunikáción
a lakosok, a fiatalok felé is.” (Ifjúsági klub)*

A külső PR, a nyilvánosság előtt való megjelenés minden közösségnél létfontos-
ságú. Ennek értelmében mindegyik közösség szervez különböző rendezvényeket,
programokat, ismertető összejöveteleket, táborokat. Sokan újságokat jelentetnek
meg, helyi televíziókban, rádióban, konferenciákon szerepelnek. Az internet terjedé-
sével honlapok, blogok is szolgálják a közösségi marketingtevékenységet. Azonban

az egyik legfontosabb csatornája az információk eljuttatásának az informális kommunikáció, az események, információk szájról szájra terjedése, amelyből formális kapcsolatok is keletkezhetnek, illetve keletkeznek.

*„Ez, hogy mondjam, szájról szájra megy. Elmondják, hogy figyelj ide, én tag vagyok ott, ezt meg ezt csináljuk, ilyen lehetőségek vannak, elmondja, hogy én ezt kaptam, azt kaptam, elmondják, hogy segítettek, elmondják, hogy hova menjek, mit hogyan intéztek el, és ez így szép lassan szájról szájra terjed.”
(Mozgáskorlátozott közösség)*

A közösségek egyharmada számol be arról, hogy részt venne, vagy vett már részt valamilyen megmozduláson, esetleg írna, illetve írt már alá valamiféle protestáló ívet. A későbbiekben látni fogjuk, hogy inkább azok a közösségek folyamodnak a nyomásgyakorlás ilyen formájához, amelyek gyengébb, kisebb kapcsolati hálóval rendelkeznek.

Más közösségekkel való kapcsolatfelvétel, kommunikáció az együttműködést, valamint az információhoz jutást, az információcserét is szolgálja. Többen számolnak be arról, hogy más szervezetekkel, közösségekkel történő kommunikáció útján jutottak olyan ötletekhez, amiket saját maguk is hasznosítottak.

„Pl. amikor a falu virágosítását terveztük, akkor elmentünk B. mellé egy településre, és megkértük, hogy mondják el, hogyan csinálták ők ezt a falu-virágosítást, és úgy álltunk neki.” (Lokálpatrióta közösség)

Kapcsolati tőke gazdasági tőkévé konvertálása

Nem szabad megfeledkezni a közösségek anyagi szükségletéről sem, hiszen adott közösség alapvető érdeke a fennmaradás, a működés. Továbbá az esetek többségében a nagyobb célok eléréséhez is pénzre van szükség. A pénz szerepének egyes javaslatok elfogadtatásában, az érdekek hathatós érvényesítésében való fontossága jól megjelenik az egyik nyilatkozatban:

„Elég sokat hangoztatom őket, de sajnos úgy látom, hogy nagyon halk vagyok. Ha nincsen pénzed ebben a világban nem tudsz előrébb jutni egy tapodtat sem. És addig nem tudom érvényesíteni azokat a dolgokat, amiket egy egyesület tud csinálni...” (Hagyományörzők)

Tehát az anyagi forrásokat elő kell teremteni (önkormányzati támogatás, szponzorok, tagdíj, támogatások, pályázatok), amelyben szintén nagy jelentőséggel bírnak

a kialakított kapcsolatok, hiszen a társadalmi tőke bizonyos feltételek mellett gazdasági tőkévé is alakítható (Bourdieu, 1998). A kapcsolatok ilyen téren való mozgósítása, vagyis a kialakult kapcsolatok anyagi támogatásra, anyagi haszonra váltása igen gyakran előfordul a közösségi vezetők elmondásaiban.

„Részben szponzoráljuk a borrend működését, illetve azoknak a tagoknak, akik részt vesznek, van politikai kapcsolatuk, tehát akár várostól, megyétől kaphatnak támogatást egy-egy rendezvényre.” (Borlovagrend)

„Például, ha bált szervezünk, mindenki elhívja az összes nem ...-s barátját is, akiről tudja, hogy vagyonos, mert a belépődíjjal hozzásegíti a projektjeinket a megvalósításhoz.” (Jótekonysági közösség)

„Persze vannak bennfentes ismerősök, de azt nem lehet megmondani, az nem publikus. Pályabérlésnél kihasználjuk rendszeren, de pályázatoknál is volt hátszél például.” (Sportközösség)

Sőt még az olyan kapcsolatoknak is tovább működik a hatása, amelyek lényegében már megszűntek, tárgyalanná váltak:

„Aztán ugye van egy viszonylag jó kapcsolatunk a ...-val, úgyhogy az ő korábbi elnök, vagy főtitkár, vagy nem tudom én, hogy milyen címen volt az irányítójának a jóvoltából a városháza, tehát az önkormányzatnak a nyomdájában ingyen nyomtatják ki [az újságukat – megjegyzés tőlem]. Na most ez a manus már rég elment onnan, már nincs is a város alkalmazásában, de hát mi hallgatunk, mint nyúlzar a fűben, és csinálják. Na most ha azt is fizetni kéne, a nyomtatást, az egy elég komoly summa lenne.” (természetvédelmi közösség)

A közösségek csoportjai az érdekérvényesítési képességük szerint

A közösség által kielégíteni próbált szükségletek milyensége nagyban befolyásolja, hogy egyáltalán kell-e a közösségnek érdekérvényesítő erő. Vannak olyan közösségek, amelyekben a közösségi érdek nem jelenik meg külső érdekszférákban, hanem egyszerűen az egyének természetből kapott és elfogadott érdekeit jelenítik meg, esetükben tulajdonképpen kizárólag az informális jelleg dominál. Kutatásunkban a legjobb példa erre a spirituális szükségleteket kielégítő, a transzcendentális érdekek mentén szerveződő vallási, filia közösség, amelyet nem is lehetett az érdekérvényesítés szempontjából besorolni.

„De hát valahogy mégis az van, hogy nem, tehát a hely az mutatja, de hát nem így definiálódik, hogy ez egy, tehát hogy most akkor megmutatkozunk direkt módon. Igen. Tehát inkább a személyi összeesésből adódnak a dolgok. De nem lehet szétválasztani, hogy nyilván az ember keresztény, meg ezekben a dolgokban is megjelenik, de nem azért van jelen, merthogy akkor ezt most a közösség külön, mint közösség akarja, hanem a tagok önmagukba akarják, és mint falubeliek akarják.” (Vallási közösség)

Az összes többi interjút tekintve azonban valamilyen módon tetten érhető az érdekérvényesítési szándék. A megkeresett közösségek a saját működésüket lényegében sikeresnek tartják, igaz többnyire nem teljesen elégedettek vele, de összességében pozitív színben tüntetik fel saját tevékenységük eredményét. A társadalmi megítélés tekintetében már vegyesebb kép alakul ki. A közösségek felénél jónak mondható, viszont a másik felénél vegyes, vagy inkább negatív a megítélés. Öt közösségi vezető számolt be arról, hogy valamilyen formában bele tud szólni a helyi döntések alakulásába, főleg azok, akik önkormányzati, politikai kapcsolattal rendelkeznek. Négytizedük pedig inkább csupán szakmai megfigyelői, kvázi véleményezési szerepkörrel rendelkezik, a többiek pedig még azzal sem.

Az előzőekben feltárt dimenziók mentén a vizsgált közösségeket három csoportba lehetett sorolni az érdekérvényesítésüket tekintve. Ezek a csoportok nem teljesen homogén csoportok, vagyis adott csoporton belül is eltérő erősségű érdekérvényesítési képességgel találkozhatunk. Azonban ez nem akkora mértékű, mint ami a három csoport között összességében megfigyelhető. Azt is figyelembe kell venni, hogy a csoportok megalkotásánál a közösség alapvető céljait és érdekeit vettem figyelembe, tehát annak jelenlegi megvalósulási szintjéből indultam ki. Így az első csoportba azon közösségeket soroltam, amelyek erős érdekérvényesítő potenciállal rendelkeznek, ide a közösségek jó négytizede tartozik. Ugyanannyien kerültek a közepes érdekérvényesítő erővel bíró második csoportba, míg a harmadik, gyenge erősségű csoportba a megkérdezett közösségek egytizedét soroltam. Az egyes csoportok többé-kevésbé közös jellemzői a következők:

- 1) Erős érdekérvényesítésű közösségek:
 - kiterjedt kapcsolatháló (általában helyi, belföldi, nemzetközi egyaránt)
 - sokszor szoros kapcsolat a helyi vezetőkkel, döntéshozókkal
 - régebb óta (minimum 6 éve) létező közösségek
 - erős anyagi háttér (pályázatok elnyerése, szponzorok)
 - sok esetben erőteljes információáramoltatás, közéleti szerepvállalás, de nem vesznek részt pl. megmozdulásokon

- széles civil együttműködés
- pozitív társadalmi megítélés
- lobbitevékenység: ezekben a közösségekben igen erőteljesen jelenik meg a kapcsolati dimenzió, amely erős politikai, és/vagy gazdasági, és/vagy személyes szinten manifesztálódik (minél több szempontból – tölcseélmélet: szakmai, személyes, kapcsolati – érvényesül a lobbis, annál hangsúlyosabban realizálódik a közösségi érdek)

„Nincsen olyan nálunk, hogy hivatásos lobbizó, de egy-két cserkész, és egy-két cserkész szülő bent ül olyan bizottságokban, testületekben, amiknek a döntésén múlik a rendezvényeink, terveink sorsa, és bizony ők azért képviselik az érdekeinket.” (Cserkészek)

„Most ez hülyén hangzik, de amikor megalakult az önkormányzat, akkor egy tervet adtunk a megalakuló képviselő testületnek, hogy milyen javaslatai vannak az egyesületünknek, és azt kell, hogy mondjam, hogy abból minden megvalósult.” (Faluközösség)

2) Közepesen erős érdekérvényesítésű közösségek:

- kapcsolatháló kevésbé kiterjedt
- nagy részüknél van kapcsolat a helyi döntéshozókkal, de ez inkább szakmai jellegű, vagy látszatkapcsolat
- többségében néhány éve alakult közösségek, amelyek jelenleg is építik a kapcsolatrendszerüket (de vannak igen régóta létezők is közöttük)
- lényegében nullszaldós a költségvetésük (esetleg némi tartalék, pályázati pénzek, szponzorok, önkormányzati támogatás)
- vegyes társadalmi megítélés
- a gyengébb érdekérvényesítést aktív közösségi szerepvállalással, különféle nyomásgyakorlási eszközökkel (petíciókkal, megmozdulásokkal) próbálják ellensúlyozni

„Tehát, mint egyesület van kapcsolatunk a város vezetésével, és hát egyrészt időnként ottan nyüglődünk, hogy na már csináljanak valamit kerékpáros közlekedés ügyben [...] És mondom, mint ilyenek hát kapcsolatban vagyunk a város megfelelő műszaki szervezeteivel, és hát általában ki is kéri a véleményünket, amit aztán vagy akceptálnak, vagy nem, mondjuk megint egy dolog, de mindenképpen értünk el, ha nem is – mert dicsekedni nem lehet vele –, de értünk el olyan eredményeket, amit mondjuk egy kerékpáros önmagában biztos, hogy nem ért

volna el. Ugye sok kerékpárút nincs is itt, de hát azért az az egy-egy, ami van, abban azért volt veszekedésünk, hogy legyen.” (természetvédelmi közösség)

3) Gyenge érdekérvényesítésű közösségek:

- szerényebb kapcsolatháló
- gyenge kommunikáció, de törekednek a jövőben jobb kapcsolatokra és együttműködésre
- általában még nem bejegyzett, vagy átalakulóban, vezetőváltás előtt álló közösségek
- csekély gazdasági bázis (szponzor alig akad, elenyésző önkormányzati támogatás)
- kevés rendezvény, de jövőbeli tervek
- vegyes társadalmi megítélés

„Nincs, semmi. Itt is, mint általában az országban a civil szervezeteknek annyi a szerepük, hogy legyenek.” (Ifjúsági klub)

„Van e a csapatotoknak valamilyen érdekérvényesítő képessége?

- *Nem igazán.*

- Ismersz-e valakit személyesen azok közül, akik részt vesznek a helyi hatalmi döntésekben?

- *Hát ez egy jó kérdés. Ismerek olyat, de sajnos ő nem az a típusú ember, aki segítene bármiben is.*

- Hiába van a tűz közelében, nem segít nektek?

- *Így van.” (Hagyományörzők)*

Összefoglalás

Összességében valamennyi interjúban tetten érhető, hogy kapcsolataik fejlesztése, kiterjesztése egy rendkívül sarkalatos pont a közösség céljainak elérésében. A formális és informális kapcsolattartás, a kapcsolatháló bővítése, valamint a kommunikáció, a közösség promotálása révén próbálják a közösségi érdekeket több-kevesebb sikerrel képviselni. A hatékonyság jelentős mértékben a kapcsolatháló kiterjedtségén és minőségén is múlik, vagyis hogy a társadalmi-politikai-gazdasági hierarchián meddig kúsznak felfelé a kapcsolati szálak. Továbbá a kapcsolat kialakítása, fenntartása és gyarapítása, az együttműködések erősítése nyilvános kommunikáció nélkül nem valósulhat meg, ezért a közösségek nagy hangsúlyt fektetnek az ilyen jellelő tevékenységeikre.

Az érdekérvényesítés azokban a közösségekben erős, ahol széles kapcsolathálóval (helyi, nemzetközi), valamint szorosabb, magasabb szintű politikai (főként önkormányzati) és /vagy gazdasági kapcsolatokkal is rendelkeznek, továbbá ahol személyes, illetve tisztségbeli összefonódások találhatók. Az anyagi források megléte, illetve gyarapítása, a célok elérése sok esetben ennek is köszönhető. A magasabb rendű közös érdekből fakadó, minél szélesebb civil összefogás szintén húzóerő a célok megvalósulását tekintve.

Azokban a közösségekben, ahol nincsenek a társadalmi hierarchiában magasabb szinteken lévőkkel kapcsolatok, a nyilvános térben való aktív szerepvállalással (médiában való megjelenés, aláírásgyűjtés, békés demonstrációk), illetve szakmai felkészültséggel próbálják kompenzálni annak hiányát. Ez önmagában azonban az érdekérvényesítés növeléséhez nem feltétlenül jelent a minőségi kapcsolatokkal szemben elegendő kapacitást.

A leggyengébb érdekérvényesítő erővel pedig azok a közösségek rendelkeznek, amelyek eddig nem alakítottak ki minőségi kapcsolatokat, elsősorban az elégtelen kommunikáció, illetve vezető miatt. Azonban ezek a közösségek ugyanúgy tisztában vannak a nyilvános információáramlás és megjelenés, valamint a kapcsolatok és az együttműködés fontosságával, így törekednek is ezek fejlesztésére.

Felhasznált irodalom

- Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába* (szerk.: Spéder Zs.). Budapest, Osiris Kiadó.
- Bentham, J. S. (1974): *Bevezetés az erkölcsök és törvényhozás alapelveibe*. In.: Márkus György (szerk.): *Brit moralisták a XVIII. században*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 677-774.
- Bourdieu, P. (1998): *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In. Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, 155-176.
- Coleman, J. S. (1998): *A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében*. In. Lengyel György-Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, 11-44.
- Csizmadia Z. (2004): *Társadalmi kapcsolatok – struktúra – rétegződés: a szerkezet és az egyenlőtlenség kérdése a társadalmi tőkeelméletekben*. In: Némedi Dénes – Szabari Vera (szerk): *Kötő-Jelek 2003*. Budapest, ELTE Szociológiai Doktori Iskola Évkönyve, 120-145.
- Durkheim, É. (2001): *A társadalmi munkamegosztásról*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hankiss E. (2004): *Társadalmi csapdák és diagnózisok*. Budapest, Osiris Kiadó.

- Horányi Ö. (2001): *A közéleti kommunikációról*. In.: Buda Béla – Sárközy Erika (szerk.): *Közéleti kommunikáció*. Budapest, Akadémia Kiadó, 13-27.
- Kéglér Á. (2004): *Lobbizás*. Budapest, Zsigmond Király Főiskola.
- Olson, M. (1997): *A kollektív cselekvés logikája. Közjavak és csoportelmélet*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Pintér F. (2006): *Kétszázharminc éves a láthatatlan kéz*. Élet és Irodalom 2006/35. szám. Internetes elérhetőség: <http://www.es.hu/?view=doc;14390> Letöltés ideje: 2009. február 15.
- Pusztai F. (szerk.) (2003): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest, Akadémia Kiadó.
- Putnam, R. D. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, Princeton University Press.
- Szeles P. (1999): *Public relations a gyakorlatban*. Budapest, Geomédia Kiadó.
- Szántó Z. (1998): *A racionális döntések elméletén nyugvó társadalomtudomány. Metateoretikus vázlatpontok*. In: Csontos László (szerk.): *A racionális döntések elmélete*. Budapest, Osiris – Láthatatlan Kollégium, 7-24.o.
- Szirkib G. (2006): *Biofóbia a szociológiában?* Szabadpart, Társadalomtudományi, művészeti és irodalmi folyóirat, 20. szám. Internetes elérhetőség: http://www.kodolanyi.hu/szabadpart/20/20_tarstud_szirkib.html Letöltés ideje: 2009. február 12.
- Vályi G. (2004): *Közösségek hálózati kommunikációja*. Szociológiai Szemle, 2004/4. szám, 47-60. Internetes elérhetőség: <http://www.socio.mta.hu/mszt/20044/003.pdf> Letöltés ideje: 2009. február 13.
- Watson, N. (1997): *Why We Argue About Virtual Community: A Case Study of the Phish. Net Fan Community*. In: Jones, S. G. (ed.): *Virtual Culture: Identity & Communication in Cybersociety*. London, Sage Publications, 102–132.